

RAGANŲ LIŽĖ

Kitam ne pirštu, o visa liže parodyti reikia, kad pamatyti. *Haur*.¹

Kiekviename krašte raganos turi ypatingas priemones, kuriomis savu laiku keliauja į numylėtas vietas. Žemaičių raganos paprastai lakioja ant šluotų, gudų – piestomis, lietuvių – ant ližių, *etc., etc.*

Vienoje provincijoje ant vieno kalno² vienu metu išėjęs pasivaikščioti pačioje kalno viršūnėje žmonių ištryptoje vietoje pastebėjau ližę. Pačiupau ją ir sumojau parsinešti į namus tikėdamasis, kad pravers ūkyje, o kadangi ližė sunki buvo, leisdamasis žemyn suklupau ir netyčia prisėdau ant jos. Didžiausiam mano nustebimui ližė pakėlė mane aukštyn į orą. Iš pradžių persigandau, bet atsitokėjęs ėmiau galvoti, kad toji ližė gali man labai naudingai pasitarnauti. Tik panūdau, kad ji manęs visada klausytų, ir tariau mintyse: norėčiau atsidurti už dvidešimties mylių tokioje ir tokioje vietoje; nespėjau apsidairyti, kaip pasijutau besąs pageidautame daikte: matau tą namą, pačius šeimnininkus, ką jie veikia. Tik man keista, kad į namus buvau įvesdintas per kaminą. Girdėjau, ką šeimnininkai kalbėjo; mačiau, kaip panelė kampe su studentu sėdėjo, ir girdėjau, ką tarpusavy šnabždėjosi; mačiau, ką tarnai veikė, ir t. t. Tuose namuose iki soties prisiklausiau įdomybių ir paslapyje laikomų dalykų, tad ėmęs nuobodžiauti pagalvojau, kokių būdu man pasišalinti. Didelė laimė, jog tasai, kuris šita ližę keliauja, visur lieka nematomas. Tada apsikabinau ližę ir netrukus parsukridau namo. Skrisdamas girdėjau, kaip po mano kojomis šlamėjo miškai, mačiau spindinčius ežerų ir upių vandenį. Tokią ližę ėmiau didžiai vertinti: vežimaitis tai nebrangus, bet nepaprastai naudingas. Ketinu nuo šiol kasdien ją kelionėn leisti. Kur tik ką pamatysiu – gero ar peiktino – nepatingėsiu pateikti *Gatvės žinioms*.

---

¹ Jakub Kazimierz Haur – XVII a. lenkų rašytojas, veikalo apie žemdirbystę autorius (*Ekonomika ziemiska generalna...*, 1615).

² Iš kitų šio autoriaus fejletonų galima suprasti, kad kalbama apie Vilnių, Gedimino kalną, čia esanti šio personažo buveinė.

KELIONĖ ANT RAGANŲ LIŽĖS

Gatvės žinių 9-jame numerėlyje aprašęs raganų ližės ypatybes, pažadėjau pranešti apie keliones ant jos po visas pasaulio šalis. Įvairūs sunkumai, o labiausiai drėgnas oras, dėl kurio galėjau gauti reumatą ar slogą, neleido man greičiau išpildyti pažado. Vis dėlto prieš keletą dienų, kai dangus buvo giedras ir ramus, papietavęs sumaniau užsėsti ant savosios ližės ir nukakti keliasdešimt mylių už miesto, kad prasimankštinčiau. Taigi apžergiau ją ir netrukus atsidūriau norimoje vietoje. Aptikau ten labai susirūpinusį Poną. Nerūpestingas valstietis, veždamas iš *Rygos* pirkinius, įlūžo ant upės ledo ir sudrėkino keliolika galvų cukraus. Atvažiuavęs pas savo Poną verkė, skundėsi permaininga žiema ir neva apgailestavo dėl nuostolio Ponui. Teisingasis Ponas (patikėkite) nurodė nešykščiai įkirsti valstiečiui botagų, o kai valstietis nustojo rėkti (tikriausiai apsimesdamas apalpęs), gailestingasis Ponas liepė tą dieną atidėti likusiąją pusę – 500 sąžiningai paskirtų kirčių – ir tą likutį rytoj skrupulingai įrėžti. Jos Malonybė Ponia, retas jautrios širdies pavyzdys, bandė įtikinti vyrą, kad nesijaudintų ir tulžies neikvotų, o galiausiai su pasigėrėjimo vertu entuziazmu sušuko:

– Ir kiek tie chamai mano mieliausiajam vyreliui sveikatos kainuoja... Viešpatie! Atleisk jiems jų kaltes!

Iš čia nuskridau į kitą dvarą, norėdamas pamatyti, kas ten dedasi. Buvo šventadienis. Pati Ponia atvyko iš sostinės namo apžiūrėti ūkio ir apmąstyti šaltinių, iš kurių galėtų gauti pinigų puotai, turėsiančiai savo prašmatnumu nustebinti miestą. Valstiečiai neturėjo su savimi nė skatiko, dvaro aruoduose nebuvo nė grūdelio javų; teisybė, Ekonomas paskolino iš žydo smuklėje 25 rublius, bet pasiėmė juos sau už ilgametės paslaugas ir nežinia kur išvažiavo. Ką daryti? Kas kitas tikrai būtų puolęs į neviltį, bet Ponia, apdovanota didesniu už kitus protu, panaudojo tokius ypatingus pinigų rinkimo būdus, kurie yra verti paskelbti visuotinės naudos dėlei.

Pirmas būdas: Pasilininėjimas.

Taip vadinamas linų ir kanapių surinkimas iš valstiečių. Tai buvo atlikta su didžiule skuba. Išradingoji Ponia, kur tik troboje aptikusi linų ar kanapių grįžtę, pasiėmė sau, o šeimnininką su šeimininke maloniai degtine pavaišino ir teikėsi pranešti, kad kuklioms valstiečių drapanoms tiks ir pakulos³.

Antras būdas: Pasimaistinėjimas.

Valstiečiai paprastai kasmet nusipeni paršelių uždarui. Toji Ponia – ir kas galėtų tikėtis – pati aplankė bjaurius tvartus, netgi savo pačios akivaizdoje liepė pajauti paršus ir pasiėmė lašinius, kumpius, nugarines ir t. t., o valstiečiams paliko galvas, pažandes ir kojas šaltienai. Kaip gaila, kad valstiečiai *vyniotinio* nemoka gaminti!

Trečias būdas: Kirptuvės.

(Šis išradimas priklauso vien tik tai Poniai. Nežinomas reiškinys reikalauja iš pradžių pažymėti, kad pavadinimą „Kirptuvės“ mes sukūrėme. Akylas skaitytojas nuspręs, ar tas žodis atitinka darybos taisyklės. Jeigu jam ko nors trūktų, prašome maloniai tuos trūkumus nurodyti, o mes savu ruožtu pažadame j tai atsižvelgti⁴.) Sumani Ponia nurodė Ekonomui suvaryti į dvarą visas merginas bei ištekėjusias moteris ir, išbarusi jas už nevalyvumą, liepė higienos sumetimais nukirpti visoms plaukus ir juos surinkti.

³ Nušukuotų linų ar kanapių liekanos, suvelti jų pluoštai, nuošukos.

⁴ Tai *Gatvės žiniose* itin dažnas kalbos taisyklingumo, stiliaus, leksikos tinkamumo klausimas. Kaip tik laikraščio gyvavimo metu intensyviai formavosi lenkų bendrinė kalba, keldama viešas diskusijas ir svarstymus. Satyrų autoriai kartais ironizuoja ne tik kokius nors kalbos vartojimo trūkumus (pvz., svetimybų gausą, kaip antai A. Sniadeckis naujadarus), bet – kaip ir šiuo atveju – pačias kalbines diskusijas, jų perdėtą pobūdį.

Paskui sužinojau, kad toji sumani Ponia pardavusi linus pirkliais, kanapes – virvininkams, lašinius, kumpius, nugarines ir t. t. – smuklininkams, ilgesnius plaukus – perukininkams, o trumpesnius – šepetininkams, iškėlė puotą, ir dar tokią puikią, kad visos joje dalyvavusios damos netgi tiesiai į akis kalbėjo, jog niekada, niekur ir nieko nuostabesnio nėra regėjusios. Sėdėdamas ant savosios ližės girdėjau, kaip toji išradingoji Ponia džiaugėsi ir pasisakė savo draugėms, kad tikisi, jog ta puota bent kiek pagelbės jos vyrui palankiai išspręsti eksdivizijos⁵ reikalus, o būsimuose – duok, Dieve, sulaukti – seimeliuose pareigybė jam garantuota.

Mano kelionėje dėl nepastovių žiemos orų keliai ir vieškeliai buvo labai pabjurę: kaimiečiai nieko negalėjo nuvežti į miestą; sutikau vienus tik teismo vaznius, išvežiojančius šaukimus. Dėl ližės niekas manęs nepastebėjo. Pakeliui užlėkdavau į rūmus, namus, trobas, klebonijas, smukles ir pan. Įsitikinau, kad mūsų krašte yra daugiau gerų žmonių nei blogų, ir netgi pastebėjau, kad jie milžiniškais žingsniais žengia tobulindami savo širdį ir protą. Bet nėra taisyklės be išimties. Mačiau ir girdėjau kelis dvarininkus, kurie tarėsi, iš ko ir kiek bus galima gauti pinigų sudarant kitus kontraktus⁶, ką paskirti eksdivizijos įgaliotiniu, kaip tą, o ne kitą dvarą atiduoti padalijimui ir kaip sudaryti raštus, kad didesnė dvaro dalis tektų mylimai žmonai. Mačiau ir girdėjau kelis bajorus, kuriančius seimelių partijų⁷ projektus, tačiau neturinčius nė trupučio tos garbingos ambicijos, kuria pasižymi didžioji dalis mūsų piliečių, kaskart pasiryžusių teikti pirmenybę bendrajam gėriui, o ne privatiems reikalams. Mačiau ir girdėjau tokius valstiečius, kurie skundėsi... savo ekonomais, kad dėl jų malonės neturi nei duonos, nei įnagių, bet į baudžiąvą turi eiti nuo pirmadienio iki šeštadienio. Mačiau ir girdėjau, kaip daug žydų, kurie bjaurisi darbu, tarėsi tarpusavyje, kaip išlaikyti šitiek vaikų ir šeimynos tokiu sunkiu dykūnams laiku, o paskui kaip didžiai pasipiktino vienu iš saviškių, kuris buvo išties geras žmogus ir gyveno savo doru darbu, tačiau jiems įžūliai pasakė, kad neužklups jų skurdas, vargas nei badas tol, kol tik valstiečiai į karčemas vaikščioti nenustos.

---

⁵ Eksdivizija – Lietuvos Statuto numatyta teisinė procedūra: nemokaus įsiskolinusio piliečio žemės nuosavybės padalijimas kreditoriams.

⁶ Kontraktai – kasmetiniai kokios nors provincijos bajorų suvažiavimai prekybiniais ir turtiniams sandėriams atlikti. Pvz., Vilniuje kontraktai tradiciškai vykdavo per jurgines.

⁷ Seimelio partija – šalininkų grupė, remianti kokį nors kandidatą į bajorų savivaldos pareigybę.

KELIONĖS ANT RAGANŲ LIŽĖS TĘSINYS

Taigi, garbieji skaitytojai! Jau žinote, kad keliauti manąja *ližė* yra malonu, spartu ir, kas puikiausia, jokių išlaidų, kurios (šiuo sunkiu metu) tūkstančius žmonių įkalina namuose. Kas gi iš jūsų, šaunieji Vėjavaikiai, kurių visur pilna, kurie nemėgsta užsibūti vienoje vietoje, kurie, išduoti motinos Fortūnos, ne kartą ilgam su grašiu atsisveikinate, – kas iš jūsų, sakau, nepavydėtų man tokio brangaus ir stebuklingo padargo? Vargšas keliaujantis ir iki ausų įsiskolinęs Ponaiti! Jei turėtumei mano *ližę*, nesėdėtumei metus Paryžiuje už grotų, akimirksniu sugrįžtumei į mylimos motutės glėbį, kuri, nustebinta didingų tavo žygių prie Sekvanos krantų, primygtų ūsuotą tėtį užstatyti du palivarkus, kad trečią kartą skirtų tau mažytę paspirtį (nuo 4 000 raudonųjų) sarmatų šlovei galų žemėje paremti... Ir tu, pone Švaistūne, vaškine širdie, turįs šimtą meilužių, per dieną galėtumei aplankyti du šimtus vietų, du šimtus kartų sužeisti, pats negavęs nė žaizdos. Visi jūs!.. Bet sėdėkite jūs visi vietoje, nes malonus skaitytojas nuobodžiauja, o aš neturiu laiko vienus iš Paryžiaus kalėjimo vaduoti, kitiems lengvabūdiškas meilystes lengvinti. Sėdėkite! O aš grįžtu prie reikalo, nuo kurio per jus įžūliai atsitolinau.

Dar prieš kelionę į Minsko ir Naugarduko kontraktus sumaniau trumpam nukakti prie Baltijos jūros krantų ir savomis akimis išvysti, kas dedasi tuose kraštuose. Ten keliaudamas užsukau į vieną dvarą, kurio savininkas prieš keletą metų turėjo atiduoti savo turtą eksdivizijai, nes didelės *skolos*, arba, mandagiai tariant, *interesai*, jį slėgė. Tą dvarininką pažinojau nuo vaikystės, kartu pas tėvus jėzuitus mokėmės Alvaro⁸, kartu aplikavome į palestrą, netgi bičiuliuomės. Aš naiviai maniau, kad jis, kaip subankrutavęs dvarininkas (tai yra atiduodamas eksdivizijai), kenčia tikrą ir didelį skurdą, todėl norėjau įlėkti nematomas (kaip įprasta – per kaminą) ir paremti nesugėdindamas neturte atsidūrusį keliasdešimčia zlotų būtiniausiems namų poreikiams. Bet kaipgi didžiai nustebau, kai jojo namuose, užuot išvydęs mano įsivaizduotą skurdą, aptikau apščiau labo, galybę tarnų, papuoštų livrėjomis, herbais ir galionais⁹, ekipažų, gausybę kortų stalelių; prie vieno jų sėdėjo malonusis šeimininkas, apsiliesęs kruvinu prakaitu priešais pusgorčiaus¹⁰ dydžio krūvą olandiškų dukatų, ir neva dėl neišmanymo, o iš tiesų tyčia pralošinėjo juos vienam savo kaimynui, kuris per kitą teismo sesiją turės svarstyti jo bylą dėl šalių susitarimo ir kuris tik tokiu būdu leidžiasi mažumytį gailėsčio palenkiamas ir *pilietinio paklusnumo*¹¹ dvasios persmelkiamas... Tokios prabangos ir pertekliaus priblokštas iš pradžių tariausi, kad būsiu per klaidą į kitus namus įlėkęs; bet paskui toptelėjo man galvon, ar kartais mano bičiulis, padedamas magnetizmo, o gal kokio kito burtų meno, neatrado paslėpto ar *užkeikto* lobia? Kad reikalas vis dėlto kitas, netrukau susekti pasinaudojęs stebuklingomis savo ližės galiomis. Taigi manasai mokyklos bičiulis, pastebėjęs, kad mūsų krašte yra daug painių, nebūtinų, į bylinėjimąsi įklampinančių procedūrų, reikalaujančių nemažai liudytojų, pasirinko keliolika garbenybių (kurių sąžinės nepaperkamumą rūpestingai užsitikrino) ir pradėjo, taip sakant, priiminėti užsakymus bei tiekti liudytojus byloms dėl įvairių nutikimų su *žemės ribomis*, paveldėjimu ir ypač *skyrybomis*. Siuntinėjo juos į tolimiausius kraštus ir tokia buvo jų paklausa, kad nuolatos varė it pašto arklius. Štai

⁸ Emmanuel Alvarus (Manuel Alvarez, 1526–1583) – portugalų jėzuitas, populiaraus lotynų kalbos gramatikos vadovėlio *De institutione grammatica (Apie gramatikos pagrindus, 1572)* autorius. Vadovėlis plačiai naudotas jėzuitų švietimo įstaigose, Vilniuje pirmą kartą išėjo 1592 m. Autoriaus pavardė tapo lotynų kalbos gramatikos sinonimu. Edukacinė komisija XVIII a. pab. vadovėlio mokyklose atsisakė. Švietėjų, mokymo sistemos reformatorių, kritikuotas dėl jame propaguojamo gramatikos taisyklių mokymosi atmintinai.

⁹ Galionas – auksiniais ar sidabriniais siūlais atausto audeklo apsiuvas ant drabužių.

¹⁰ Gorčius – skysčių ar biralų saikas apie 3 l.

¹¹ Naujas posakis, įgijęs didžiulę reikšmę teismo procesuose (*aut. past.*). Posakis čia turi ironišką prasmę – paklusti ne įstatymams, bet kieno nors užmačioms, tapti šališku.

kaip, malonusis skaitytojai! Toks nekaltas verslas... betgi koks pelningas – jis padėjo mano mokyklos laikų kolegoms turiniams reikalams vėl suklestėti! Palikau tuos namus užsirūstinęs, pasipiktinęs tokiu nemoraliniu elgesiu ir niūrių minčių išblaškyti patraukiau į vadinamąją Kuršių marių įlanką (*Kurische Haff*), iš ten sklęsdamas oro keliu virš Nemuno nusileidau *Veliuonoje* ir atsidūriau ant kalvos, *Pilies kalnu* pavadintos. Prisiminęs, kad visų narsiausias senovės lietuvių kunigaikštis Gediminas, toje vietoje kovodamas su tautomis, plūdusiomis iš pietų užkariauti šios žemės, žuvo nuo ugnimi šaudančio ginklo¹², keikiau paraką ir jo išradėją. Vis dėlto guodė mane mintis, kad tarp lietuvių anuomet būta didžios doros ir drąsių žmonių. Kalvą, ant kurios kadaise stovėjo gynybinė pilis, dar ir šiandien skiria gilūs grioviai, juosiantys ją iš visų pusių.

Paskui nuskrirdau ant kalno, pavadinto *Palemono* vardu¹³; jis yra prie *Dubysos* (pagrindinės Žemaičių kunigaikštystės upės), įtekančios į *Nemuną*, žiočių. Čia ieškojau šventyklos pamatų, kur kadaise žyniai, vadinti *krivių krivaičiais*, garbino *Perkūną*. Tačiau visos mano pastangos nuėjo veltui – neradau nė menkiausio senovės pėdsako. Protėvių dulkės sumišo su mūsų šėmėmis ir nežinau, ko daugiau – karstų ar lopšių – skraidino mūsų planetos rutulys nuo to meto?... Kokių daugiau žmonių gyventa per tą laiko bėgį – gerų ar blogų, dorybingų ar nuodėmingų? Betgi šalin nuo manęs, liūdno mintys, ypač čia, prie Nemuno krantų, kur tokios žavios, malonios ir, kaip bežiūrėsi, puikios apylinkės.

Liže nusileidęs nuo *Palemono* kalno nukakau į vieną dvarą, kuriame vyko eksdivizija: mačiau, kaip skolininką pila prakaitas, kreditoriai lieja ašaras, o kiti... juokiasi, valgo ir nesivaržydami geria rinkinius gėrimus, pūro¹⁴ saikais seikėdami. Žvilgtelėjau į vynininko sąrašus, norėdamas sužinoti, kiek išgėrė, bet keblu buvo greitosiomis suskaičiuoti sumą, tad pasiėmiau sąrašus su savimi, o kai pabaigsiu kalkuliacijas, sudarysiu sąmatą ir pateiksiu maloningųjų skaitytojų žiniai.

Vertė Brigita Speičytė

---

¹² Autorius pamini šiuolaikinių istorikų ginčijamą senųjų kronikų žinią, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas žuvo nuo kryžiuočių pirmą kartą panaudoto šaunamojo parakinio ginklo, lietuvių kariuomenei ginant Veliuną ir šturmuojant kryžiuočių Bajerburgo pilį, pastatytą ant vieno iš trijų Veliunos piliakalnių. Kitas Veliunos piliakalnis šiam įvykiui atminti pavadintas Gedimino kapo kalnu, kuriame pagal legendą Gediminas ir buvo palaidotas. Tokią Gedimino mirties versiją įtvirtino XVI–XVII a. Lietuvos istorikai Motiejus Strijkovskis ir Albertas Vijūkas-Kojelavičius. Pastarasis *Lietuvos istorijos* I tome (1650) rašė, kad kryžiuočiams užpuolus Veliunos pilį, į pagalbą atskubėjo Gediminas: „...norėdamas padėti apsuptai Veliunai, su didelėmis jėgomis užpuolė Fridburgą ir Bajerburgą [...]. Artėdami prie gynybinio pylimo, lietuviai čia patyrė smarkų pralaimėjimą, nes buvo pavartoti iki tol neregėti negirdėti ginklai. Pasak metraštininkų, tada kryžiuočiai ėmė vartoti geležinius vamzdžius, kurie, užtaisyti paraku ir sviediniais, purkšdami liepsnojančią paraką, be galo smarkiai ir baisiu trenksmu išmeta sviedinį į priešą. [...] Šitokiu ginklu ir buvo pašautas Gediminas kaip tik tuo metu, kai uoliai rūpinosi apsiaustimi, norėdamas kuo greičiausiai užimti abi pilies; jis krito be dvasios kovos rikiuotėje“ (A. Vijūkas-Kojelavičius, *Lietuvos istorija*, V.: Vaga, 1988, p. 216).

¹³ Serežiaus piliakalnis vadinamas Palemono kalnu. Čia buvusi garsi lietuvių šventvietė, vėliau pastatyta Pieštėvės pilis (sugriauta XIV a.). Palemonas – legendinis Lietuvos kunigaikščių pirmtakas, kildintas iš senovės Romos didikų. Pagal Lietuvos metraščius, Palemonas V a. su šeima bei būriu valdinių bėgęs iš Italijos nuo hunų genčių vado Atilos ir apsigyvenęs Lietuvoje prie Nemuno, Dubysos upių. Palemono legenda davė pagrindą atsirasti lietuvių kilmės iš romėnų teorijai, kuri pradėta ginčyti XIX a. pr. Lietuvos istorikų darbuose.

¹⁴ Pūras – javų kiekio matas; tam tikro dydžio saikas grūdams seikėti (apie 70 l). Čia pavartotas hiperbolės dėlei.